

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Signe Rätsepso

REKONSTRUKTSIOON SIKSÄLÄ NAISTE PEAPÄRJAST

Diplomitöö

Juhendajad: Ave Matsin, MA

Riina Rammo, MA

Kaitsmisele lubatud

(Juhendaja allkiri)

Viljandi 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SIKSÄLÄ PEAPÄRJAD	6
1.1. SIKSÄLÄ KALMISTU	6
1.2. PEAPÄRGADE KIRJELDUS	7
2. REKONSTRUKTSIOONI TEGEMINE	11
2.1. TÖÖPROTSESSI KIRJELDUS JA VALIKUTE PÕHJENDUS	13
2.1.1. Pärja võru	14
2.1.2. Pärja kand.....	17
2.1.3. Pärjasabad	18
2.1.4. Otsatutid.....	19
2.2. TÖÖPROTSESSI JA REKONSTRUKTSIOONI KOKKUVÕTE	20
2.3. AJAKULU REKONSTRUKTSIOONI VALMISTAMISEL	22
3. SIKSÄLÄ PEAPÄRGADE ERINEVAD VÕIMALIKUD KANDMISVIISID	24
KOKKUVÕTE	26
KASUTATUD KIRJANDUS.....	27
SUMMARY	28
LISAD.....	29
Lisa 1 ORIGINAALESEME KIRJELDUS	29
Lisa 2 REKONSTRUKTSIOONI KIRJELDUS	35
Lisa 3 TEISTE SIKSÄLÄ PEAPÄRGADE PILDID	51
Lisa 4 NÄIDISED JA TÖÖPROOVID	52

SISSEJUHATUS

Peakate on Eesti etnograafias olnud naiste üheks olulisimaks staatuse sümboliks. Eesti aladel on läbi aegade kantud väga erinevaid ja omanäolisi tanusid, pärgi, pearätte ja linikuid. Oma diplomitöö teemaks valisin Kagu-Eestis Võrumaal asuvalt Siksälä kalmistult arheoloogilistel kaevamistel leitud naise peapärja uurimise ja rekonstrueerimise. Töö on jätkuks minu 2013. aastal kaitstud seminaritööle „Muinas- ja keskaegsed peapärjad Siksälä kalmistult“, milles kirjeldasin kolmekümne peapärja materjale, tehnikaid, mustreid ja oletatavaid kandmistraditsioone. Siksälä peapärjad on Eesti kontekstis ainulaadne uurimismaterjal, sest nende põhjal on võimalik jälgida peakatete valmistamise ja kasutuse traditsioone läbi kolme sajandi.

Siksälä kalmistu (Kalmõtõmägi) on Kagu-Eestis Võrumaal asuv muinas- ja keskajal kasutusel olnud matmispaik. Silvia Laulu ja Jüri Peetsi eestvedamisel viidi Kalmõtõmäel läbi arheoloogilised kaevamised, mis toimusid aastatel 1980 kuni 1988, 1990 kuni 1991 ja 1993. Kaevamiste käigus võeti üles 279 matust, neist 252 laibamatust ja 27 põletusmatust.

Kõige põhjalikumalt on Siksälä ajaloolist kompleksi ja sealset arheoloogilist ainet uurinud ning kirjeldanud Heiki Valk koos Silvia Lauluga. Nemad on kirjutanud ka raamatu „Siksälä. A community at the frontiers“ (2007). Enne seda ilmus aga ajalehes Sirp kokkuvõtlik artikkel Siksälä kalmistu kohta samuti Laulu ja Valgu poolt (2002). Silvia Laulu sulest on 2004. aastal ilmunud ka käsitlus Siksälä särgileidude kohta (2004). Siksälä külakalmistu naisematuseid on oma lõputöös käsitlenud Anu Vaba (2003). Katsest rekonstrueerida 14. sajandi mehe rõivastust Siksälä leidude põhjal on kirjutanud Laul koos Melanie Kaarma ja Heige Peetsiga (2000). Siksälä naise sõbast on teinud rekonstruktsiooni Ave Matsin (2010). Laboratoorselt on ühte Siksälä kalmistult võetud monoliiti uurinud Kristel Kajak (Luiges) ning sellest on ilmunud artikkel sarjas „Loodus, inimene ja tehnoloogia“ (2008). Laiemalt pronksspiraalkaunistusi on uurinud Riina Rammo, kes muu hulgas kirjutab ka Siksälä materjalist (2005). Oma doktoritöö raames valmistab uusi rekonstruktsioone Siksälä tekstiilidest ja uurib neid lähemalt Ave Matsin.

Rikkalike kaunistustega naiste peapärgi leiti kaevamiste käigus 50 naisematusest. Tegu on villasest paelast võruosa ja kannaga peahetega, mida on kaunistatud tinuliste, kudrushelmeste ja

pronksspiraalvõrgenditega. Seljale ripuvad hobusejõhvide ja pronksspiraalidega põimitud sabad, mis lõppevad samadest materjalidest punutud otsatuttide ja narmastega.

Käesoleva töö eesmärgiks on veelgi põhjalikumalt uurida peapärgade valmistamist ja kandmist ning selleks teostan praktilise tööna ühe peapärja rekonstruktsioon, mille käigus püüan taastada pärja algset välimust nagu see võis olla valmimise hetkel. Rekonstruktsiooni eesmärgiks on aidata tundma õppida selle esemeliigi eripärasid ning selle toel analüüsida ka nende pärgade kandmisega seotut.

Minu töö uurimisprobleemiks on Siksälä peapärgade valmistamise kohta käiva informatsiooni vähesus, mida püüan leevendada valmistamisprotsessi läbi tegemise ja dokumenteerimisega. Seni on nimetud pärgi uuritud ja kirjeldatud vaid arheoloogilise materjalina, mis ei ole nende valmistamise kohta andnud täpsemat infot. Nende algset välimust on püüdnud joonisena taastada Melanie Kaarma (joonis 1) ning kolmemõõtmelise arvutikujutise on teinud Kristel Kajak (Luiges) ja Jaro Lehtonen (lisa 3, pilt 1).

Pärgade kandmise ja kandjate kohta oletuste tegemiseks olen analüüsinud lisaks peapärgadele ka kirjalikest allikatest saadud infot. Nimelt olen võtnud uurimise alla matuste leiukompleksid, maetute vanused, rekonstrueeritavat peapärja sisaldanud matuse andmed jms. Kogutud andmeid on kohati täiendatud ka pärgade konserveerimise ja arheoloogiliste kaevamiste kohta koostatud aruannetest saadud infoga. Minu uurimuse eripäraks ongi see, et ma ei lähtu ainult kirjalikest allikatest ja dokumentidest, vaid reaalsest katsetustest, kuidas seda pärga on võimalik valmistada ja hiljem ka kanda. Seejuures kasutan infoallikana ka rekonstrueerimise praktilist protsessi, mis aitab vastata tehnoloogiat puudutavatele küsimustele.

Uurimus on jaotatud kolmeks peatükiks, mis omakorda jagunevad väiksemateks alapeatükkideks. Esimeses peatükis kirjeldan Siksälä kalmistut ja sealt leitud peapärja laiemalt, tuginedes eelpool mainitud seminaritöö käigus kogutud andmetele ja nende põhjal tehtud järeldustele. Andmed on kogutud mitme visuaalse vaatluse käigus, kusjuures valimi moodustasid 30 peapärja. Teise peatüki moodustab rekonstrueeritava peapärja andmete ja tööprotsessi kirjeldus. Rekonstruktsiooni tegemiseks vajalikud andmed olen kogunud samuti enamasti vaatluse teel. Toetavate allikatena kasutasin ka Siksälä kalmistult väljakaevamistel võetud monoliitide konserveerimisaruandeid. Kolmandas peatükis kirjeldan valmiseseme kandmise proovimist ja

püüan leida vastuseid erinevatele pärja kandmise ja valmistamisega seotud küsimustele Tööle on lisatud originaaleseme ja rekonstruktsiooni detailsed kirjeldused, pildid töökäigust ja valmis esemest ning tööproovid.

Täna väga oma juhendajaid Ave Matsinit ja Riina Rammot abi ja toetuse eest, Margit Keemani, Tõnis Luike ja Liis Jürkenit meeldiva koostöö eest ning suur tänu ka kõigile teistele, kes minu töö valmimisele kaasa on aidanud.

1. SIKSÄLÄ PEAPÄRJAD

1.1. SIKSÄLÄ KALMISTU

Siksälä naiste peapärjad on pärit Kagu-Eestis asuvalt Siksälä kalmistult (kaart 1), mida täpsemalt nimetatakse Kalmõtõmäeks. Kalmistuks oli umbes 40 kuni 50 meetrise diameetriga kõrgem ovaalne küngas, mis asetseb Võrumaal Hino järve ja Mustjärve vahelisel seljandikul (Laul ja Valk 2007, lk 14).

Silvia Laulu ja Jüri Peetsi eestvedamisel viidi seal 1980ndatel ja 1990ndatel aastatel läbi arheoloogilised kaevamised, mille käigus võeti 1990. aastal monoliidina üles ka peapärg matusel nr CCXX. Kokku kaevati üles 279 matust, neist 252 laibamatust ja 27 põletusmatust, millest vanimad pärinevad rooma rauaajast (2.–5. sajand pKr) ja hilisemad 17. ja 18. sajandist (Laul ja Valk 2007, lk 29). Siksälä kalmistult pärinev arheoloogiline materjal on Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi valduses ning seda hoiustatakse Tallinnas Ajaloo Instituudi hoidlas.

Siksälä kalmistult üles kaevatud 128 naisematusel umbes 50 sisaldasid ka peapärja. Nende seas oli ka 9 tüdruku matust (kuni 15 aastat vanad), 33 täiskasvanud naise matust ja 8 vanuri matust (üle 50 aasta vanad). Need matused on kõik dateeritud ajavahemikku 12. kuni 15. sajandini.

Kaart 1 Siksälä ajalooline kompleks (Allikas: Laul ja Valk 2002)

1.2. PEAPÄRGAGE KIRJELDUS

Siksälä kalmistult pärinev arheoloogiline materjal on suures osas „latgalipärane“. See tähendab, et sarnased leiud esinevad eelkõige Siksäläst lõuna pool tänapäevase Läti aladel, mida muinas- ja keskaja kontekstis seostatakse latgalitega. Sellele vaatamata ei ole aga tänaseni suudetud kindlaks teha, kes täpselt olid sealsed elanikud. Praeguste andmete põhjal erinesid nad nii tänapäeva Läti aladel elanud hõimudest kui ka Eesti alade inimestest (Laul ja Valk 2007, lk 145). Siksälä peapärgade kohta võib kindlalt väita, et tegu oli latgalitele iseloomulike esemetega. Võrdlusena võib tuua sarnaseid Läti aladelt leitud pärgi, mida on lähemalt kirjeldanud Läti muinasrõivastuse uurija Anna Zariņa (1970).

Pärgade esinemise kõrgaeg Siksäläs jääb 13. ja 14. sajandisse. Üldiselt on sealsed peapärjad kogu kasutusel oleku aja vältel, püsinud suhteliselt muutumatuna. Ainus ajaline seaduspärasus ilmneb seoses peapärgade otsatuttidega, mis arenesid robustsema tüüpi tuttidest keerukamate mustritega võrgendututideks.

Siksälä peahete näol oli tegemist vormilt ja väliselt ilmet „pärgadega“, kuid sisuliselt funktsioonilt pigem abielunaiste peakatetega. Lisaks on mitmed hauad, kust pärgi leiti, varustatud veel mitmete luksuslike hauapanustega nagu sõbad, kaurikarpidest keed, korjatud kirjaga särgid jpm.

Käesolevalt lähtun peapärgade kirjeldamisel eelkõige oma seminaritöö käigus tehtud visuaalsetel vaatlustel kogutud andmetest (Rätsepso 2013). Neid olen täiendanud uute tähelepanekutega, mis on ilmnunud seoses matuse CCXX peapärja põhjalikuma vaatlusega.

Kõik Siksälä peapärjad koosnevad sarnastest osadest (joonis 1): pea ümber olevast võrust, pärja kannast, erinevatest seljale rippuvatest punutistest ja muudest kaunistustest ning punutiste otstes olevatest tuttidest. Käesolevas töös kasutan pärgade kirjeldamisel järgmisi mõisteid (seletatud antud töö kontekstis):

Võru – ümber pea kulgev villastest paeltest moodustatud võru, mille peale on kinnitatud erinevad kaunistused.

Spiraalpunutis – pronksspiraalidest ja hobusejõhvistest põiming

Kudrushelmed – väikesed klaashelmed, käesoleva töö kontekstis kollased ja ümarad.

Tinanaastud – tinast valatud kondikujulised tinulised

Tinarosetid – tinast valatud lilleõiekujulised tinulised

Kand – pärja võruosa moodustavate paelte ühenduskoht kuklas, mille külge kinnituvad ka pärjasabad ning muud kaunistused.

Ripatsid – messingplekist välja lõigatud erineva kujuga plaadikesed

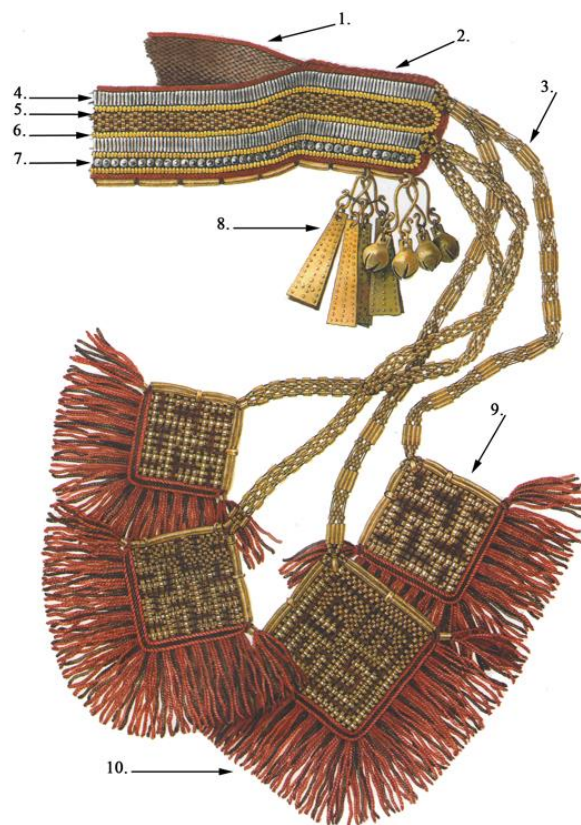
Kuljused – väikesed messingist valatud seest õõnsad ümara kujuga kõlisevad kaunistused

Pärjasabad – pärja kannast seljale rippuvad erinevad punutised ja paelad.

Otsatutid – pärjasabade otstesse punutud pronksspiraalvõrgendid ja nende servades olevad narmad.

Kõlapook ja narmad – otsatuti spiraalvõrgendi lõngade ja jõhvide külge kõladega kootud pael ja selle kudumise käigus lisatud lõngad

Pärgade võruks on korrutatud punastest, sinistest ja heledatest villastest lõngadest kootud umbes 5 cm laiused paelad. Rekonstruktsiooni aluseks oleva pärja võru paela ülemise serva külge on kõladega kootud õõnespael, seega võib oletada, et ka teiste pärgade võrudel võib seda esineda. Võrusid kaunistavad tinuliste, kudrushelmeste ja

1. Võru	6. Kudrushelmed
2. Kand	7. Tinarosetid
3. Pärjasabad	8. Ripatsid ja kuljused
4. Tinanaastud	9. Otsatutid
5. Pronksspiraalpunitis	10. Kõlapook ja narmad

Joonis 1 Pärjaosad. Siksälä peapärg matusest CLVIII, Melanie Kaarma rekonstruktsioon (Allikas: Laul ja Valk 2007, lk 66)

pronksspiraalpunutiste vööndid, mis kulgevad piki võru ümber pea. Tinuliste vööndeid on olnud kuni kolm, kaks tinanaastude vööndit ja üks tinarosettide vöönd. Tinulised on tõenäoliselt eelnevalt omavahel ühendatud pikaks ketiks ning seejärel korraga võrule kinnitatud.

Väikeseid kollaseid kudrushelmeid leidub peaaegu kõigi pärgade võrudel. Enamasti eraldavad need tinuliste ja spiraalpunutiste vööndeid, kuid leidub ka pärgi, mille võru kaunistasidki ainult kudrused ja tinulised (CXXVII, CLXXX, CC ja tundmatu pärg tähisega C). Neil pärgadel võis piki võru kulgeda kokku kuni 9 rida kudrushelmeid. Helmed lükiti esmalt niidile ning seejärel kinnitati tekkinud kett harvade pistetega võrule.

Võru peamiseks kaunistuseks on enamasti pisikestest (umbes 0,2 cm läbimõõdu ja pikkusega) pronksspiraalidest ja mustadest hobusejõhvist 0,8 kuni 1,4 cm lai rombiline mustri punutis. Ühel pärjal säilinud koguni kaks punutist (XXI). Spiraalpunutis on olnud võrule kinnitatud villase lõngaga tehtud pistetega, mis enamasti jäid mustris tekkinud rombide keskele. Hilisema vaatluse käigus selgus, et pärjal CCXX on kannast kummalegi poole pead võru alumise serva külge kinnitatud veel üks umbes 10 cm pikkune spiraalidest ja jõhvist punutis. Punutis on paela servale kinnitatud koelõngaga. Kas ja millisel kujul see punutis kannal jätkus, ei ole võimalik tuvastada. Leid annab põhjust oletada, et sarnaseid või teistsuguseid punutisi on ehk leidunud ka teiste pärgade võrude alumiste servade küljes.

Kuklale jääv pärja kand moodustub võruks kokku pandud paelte otstest. Otsad on omavahel villase lõngaga kokku õmmeldud, tekitades peast eemale hoidva võruga sama laia kannal. Kanna sisse on ilmselt peidetud nii paela enda lõimede otsad kui ka spiraalpunutise jõhvist ja teiste kaunistuste kinnitamisel kasutatud niitide otsad, mis teeb kannal paksuks. Kanna pikkuseks võis olla 3 kuni 6 cm. Kanna peal lõppevad piki võru kulgevad kaunistuste vööndid ning selle külge kinnituvad mitmesugused metallplaadikesed, kuljused ning pronksketid ja pärjasabad. Pärgadel haudadest CLXVI ja CCXX on kannal peal säilinud pronksspiraalvõrgend, mis kattis kannal mõlemat külge ja oli ilmselt mõeldud kannal õmbluste varjamiseks ja kaunistamiseks. Pärjal hauast CLXIII on säilinud ka teistsuguse mustri võrgend.

Ühe pärja küljes on reeglina 2 kuni 4 saba. Pronksketi on lisaks sabadele kasutatud vähemalt kuue peapärja juures (IV, XLV, CLXVI, CLXXXVII, CCXLIV, CCXLIX). Pärjasabad on kinnitatud kas kannal peale või selle sisse. Pärjasabasid on väga erinevaid, kõige rohkem on kasutatud

pronksspiraalidest ja hobusejõhvidest punutisi, mille puhul on põimimisel moodustatud erinevaid mustreid. Neid mustreid esineb nelja erinevat tüüpi, mida olen lähemalt kirjeldanud oma seminaritöös (Rätsepso 2013, lk 13). Teise kombinatsioonina on sabade tegemisel põimitud pronksspiraale villaste lõngadega. Näiteks on villastest lõngadest punutud lõimeripsiline pael, millele on ühtlaste vahemaade tagant lõimelõngadesse pikitud mitme kaupa kõrvuti asetsevaid pronksspiraale. Veel esineb pärgade küljes sabasid, millel on lõimede otsa samuti ühtlaste vahemaade tagant lükitud kahe kaupa kõrvuti asuvaid spiraale ning kahe paari vahele jääv osa on põimitud villase lõngaga, moodustades lõimede ümber kaheksaid.

Kõik pärjasabad lõppevad reeglina rombikujulise ja narmastega kaunistatud otsatutiga. Need tutid on põimitud pärjasaba otstes, kasutades ära sabadest tulevaid jõhve või lõngu, mida on vajalikul hulgal ka põimimise käigus juurde lisatud. Neid on olnud kahte tüüpi, suuremate spiraalidega lihtsamad rombilised võrgendid ning pisemate ja lühemate spiraalidega tihedamad ja keerulisemate mustritega võrgendid. Esimesed tutid on reeglina pisut väiksemad (2,5 kuni 6 cm küljepikkusega) kui teised ning esinevad mitmesuguste pärjasabade otstes. Teist tüüpi tutid on aga pisut suuremad (6 kuni 8,5 cm küljepikkusega) ning neid on kasutatud ainult hobusejõhvidega põimitud pärjasabade otstes. Kõikide tuttide alumisi servi kaunistavad narmad, esimesel tüübil on nendeks põimimiseks kasutatud lõngade ja jõhvide otsad. Teise tutitüübi puhul on aga kasutatud keerukamat võtet, kus põimimislõngade otste külge on kõladega kootud tugevam serv, millega on narmaid veel juurde lisatud.

2. REKONSTRUKTSIOONI TEGEMINE

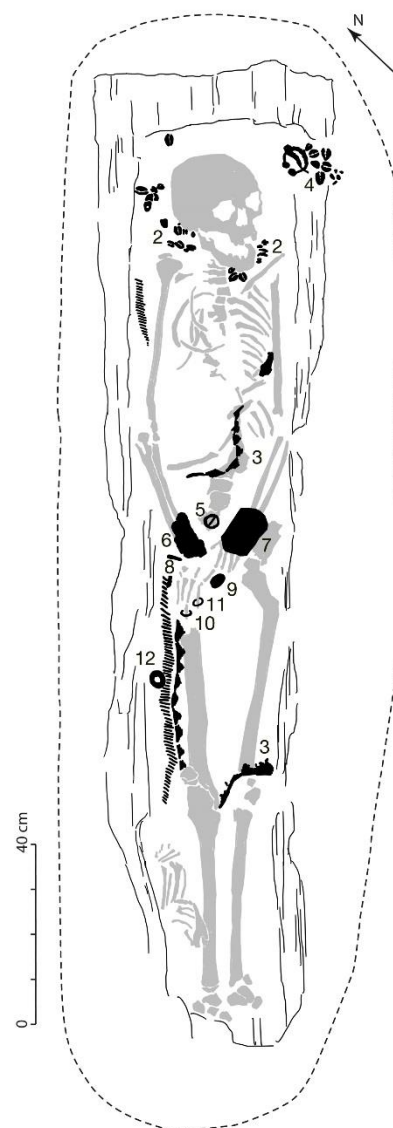
Peapärja rekonstruktsioon on mõeldud olema täienduseks rõivakomplektile, mille rekonstrueerib Ave Matsin oma doktoritöö käigus Siksälä ajaloolise külakalmistu haua number CCXX järgi. Rekonstruktsiooni aluseks on Siksälä kalmistu arheoloogilistel kaevamistel leitud keskaegne naiste peapärg. Peapärja detailsed andmed on toodud lisas 1.

Matus CCXX dateeriti aega 13. sajand kuni 14. sajandi esimene pool. Tegu oli umbes 30 kuni 35 aasta vanuse naisega. Naine oli maetud peaga kirde suunas pakk-kirstus. Luustik oli hästi säilinud, kolju oli vajunud pisut vasakule, alalõualuu vajunud rinnale. Käed asusid vaagnal, jalad sirgelt kõrvuti. Naise parema sääreluu kõrvalt kirstust leiti ilma peata kana luud (Laul 1990). Leiu Heaposti hinnangul on maetu olnud oma aja kohta pikka kasvu: tema õlavarreluu põhjal võib pikkuseks arvutada 162,4 cm (Matsin 2014).

Matus sisaldas veel kaelakeed, kaurikarpe, helmeid, kolme sõba, hoburaudsõlge, rõngassõlge, käevõru, nuga, kolme sõrmust, värtnaketra, korjatud kirjaga särgi turjapealset osa, varrasahelikku ja nõelakoda. Keha ülemine osa, kuhu kuulub ka peapärg, võeti üles monoliidina. Monoliit on praeguseks konserveeritud ja asub hetkel Tartu Ülikooli Arheoloogia osakonna hoidlas.

Peapärja rekonstrueerimisel seadsin eesmärgiks saavutada visuaalselt võimalikult lähedane tulemus pärja algsele välimusele. Arheoloogiliste leidude puhul tuleb aga

Joonis 2 Matus CCXX. 1 – peapärg; 2 – kaurikarpidest ja helmestest lükitud kee; 3 – pronksiga kaunistatud villane sõba; 4 – hoburaudsõlg; 5 – rõngassõlg; 6, 7 – käevõrud; 8 – nahktupes nuga; 9, 10, 11 – sõrmused; 12 – värtnakeder. Joonis: Jaana Ratas

arvestada tõsiasjaga, et maapinna sees olemine ja mulla koostis mõjutavad (tugevalt) kõiki kasutatud materjale. Kui taimsed kiud enamasti hävinevad täielikult, siis loomsed kiud võivad kokku tõmbuda, värvi muuta ja laguneda. Sarnaselt laguneb tina enamasti peaaegu täielikult, pronks aga üldiselt korrodeerub, kuid ei hävine. Klaashelmeuste säilivus on küllaltki hea.

Peapärja võrust on tänu pronksspiraalpunutisele säilinud terve ring, kuid selle servad on mõlemalt poolt peaaegu täielikult hävinenud. Vaid kanna juures on säilinud u 8 cm pikkuselt pael kogu oma laiuses. Kuna tekstiil pole enam elastne, ei saa seda igast küljest vabalt vaadelda. Pärja kand on säilinud küll terviklikult, aga seda ei ole samuti võimalik uurida, sest see on monoliidi küljes fikseeritud.

Võru kaunistustest on peaaegu terviklikult säilinud pronksspiraalpunutis. Kudrushelmeid on küll näha mitmeid ja mõningaid isegi oma algsel kohal, aga suurem osa neist on siiski hävinenud. Võru on algselt kaunistanud ka kolm rida tinulisi, ilmselt üks rida rosette ja kaks rida naaste, kuid see on tuvastatav vaid villasele paelale jäänud hallika puru võõndite ja nende laiuste abil.

Kanna küljes on olnud mitmeid pronksist ripatseid ja kuljuseid, mis on üldiselt säilitanud oma algse kuju, kuid nende pind on täielikult korrodeerunud. Kanna külge kinnitunud pärjasabadel on võimalik tuvastada nii mustrid, laiused kui ka umbkaudsed pikkused. Sabades ja ka otsatuttides kasutatud pronksspiraalid on taaskord tugevalt korrodeerunud. Otsatuttidest on säilinud peaaegu tervelt vaid üks, mille küljes on narmad. Teisest tuti võrgendist on säilinud katke, millelt on näha kasutatud tehnika ja muster, kuid narmad on lagunened. Kahest otsatutist on järel aga vaid väga väikesed fragmendid, mille põhjal ei ole võimalik taastada ei nende mustreid ega ka tuvastada kasutatud tehnikaid. Säilinud on vaid tutti ääristanud kõlapook ja sellele kudumisel lisatud narmad.

Peapärg CCXX - Siksälä peapärgade tüüpnaide või erand?

Rekonstrueeritav peapärg on teiste kalmistult leitud pärgadega võrreldes tavapärane, kuid siiski esineb üksikuid erisusi. Tavapärased on 220 matuse pärja võruosa materjalid, värvid, tehniline teostus, mõõtmete, kaunistused (tinulisi, kollaseid kudrushelmeid ja pronksspiraalpunutisi). Tänu sellele on näiteks võimalik taastada teiste säilinud leidude põhjal oletatav tinuliste kuju ja paigutuse. Erijoontest tõstaksin esile võru alaserva küljes, kanna juures olevad kaks spiraalpunutist, mille sarnaseid ma ei ole kohanud ühegi teise pärja juures.

Pärja kand on oma pikkuselt keskmine või pigem lühem kui teistel pärgadel. Kanna kokku õmblemise kohta ei saa midagi kindlat väita, kuna kandasid on säilinud ainult üksikutel pärgadel, mis ei anna piisavalt infot nende üldiste valmistamise võtete kohta. Kanna peale kinnitud spiraalvõrgendit on kasutatud kokku ainult nelja peapärja juures (sealhulgas ka rekonstrueeritav pärg).

Pärja sabade põimimisel on kasutatud Siksälä pärgadele üldiselt iseloomulikke mustreid. Kolme saba puhul jookseb jõhvidega põimitud punutise keskel lühematest spiraalidest rombiline muster, mida ääristavad servades pikemad spiraalid. Selliseid sabasid on pärgade juures esinenud vähemalt kolmeteistkümnelt korral. Neljas saba on aga põimitud omavahel ristuvate jõhvidega, mida on kasutatud vähemalt seitsmel korral. Sabade mõõtmed on sarnased teiste pärgade sabade mõõtudele.

Käsitletava pärja sabade otstes olevate otsatuttide võrgendites on kasutatud kõrvuti mustreid, mida üldiselt ei ole koos ühe pärja küljes esinenud. Nimelt on kaks tutti olnud lihtsama rombiline mustriga ja villase lõngaga põimitud ning teised kaks on (üksikute säilinud fragmentide põhjal otsustades) olnud keerukama mustriga ning põimitud hobusejõhvidega. Need otsatuttide tüübid ei ole tavaliselt koos esinenud, sest lihtsamad võrgendid on olnud ajaliselt varasemad ja keerukama mustriga tutid hilisemad. See viitab ilmselt sellele, et pärg on tehtud n-ö ülemineku perioodil, kui levinud olid mõlemad otsatuti tüübid. Narmad on kõigile neljale tutile lisatud sarnaselt kõladega kudumise ajal nagu on iseloomulik hilisemat tüüpi tuttidele.

2.1. TÖÖPROTSESSI KIRJELDUS JA VALIKUTE PÕHJENDUS

Peapärja valmistamisel olen lähtunud eelkõige eseme visuaalsest originaalilähedusest ja esteetilisusest. Olen püüdnud järele aimata originaaleseme üldise tehnilise käekirja korrektsust/ebakorrektsust, kuid ei ole pidanud vajalikuks detailselt jäljendada kõiki n-ö vigu, mis ei ole püstitatud eesmärgi teenimise seisukohalt olulised.

Kuna rekonstruktsiooni aluseks olev pärg (lisa 1, pilt 1) ei ole säilinud piisavalt terviklikult, et oleks võimalik taastada kõik selle osad, olen kohati võtnud eeskujuks mõne teise peapärja vastavad osad, millelt on olnud võimalik saada rohkemat infot rekonstruktsiooni tegemiseks. Asendusteks

kasutatud pärgade välja valimisel olen eelkõige lähtunud nende umbkaudsest matmise ajast ning kasutatud tehnikate ja mustrite sarnasusest rekonstrueeritava peapärjaga.

Peapärja valmistamiseks vajalikud metallripatsid, tinuliste valamise vormid ja tinulised valmistas Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku metallitöö kolmanda kursuse üliõpilane Margit Keeman. Kuljuste valmistamisel oli väga suureks abiks samuti TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku metallitöö kolmanda kursuse üliõpilane Tõnis Luik. Spiraalide tegemiseks kasutatud traadid on vajaliku jämeduseni tõmmatud käsitsi Margitiga koostöös. Pärja võru kaunistuste kinnitamisel oli abiliseks TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili neljanda kursuse üliõpilane Liis Jürken. Pildid tööprotsessist on lisas 3. Pärja valmistamise käigus tehtud tööproovid ja materjalide näidised on toodud lisas 4.

2.1.1. Pärja võru

Lõngade värvimine

Villaste lõngade punaseks värvimiseks kasutati madaraliste (*Rubiaceae*) perekonnast pärit värvmadara (*Galium boreale*) juuri (Textiles... 2013) ja värvi kinnitamiseks lisati ilmselt peitsainet. Peitsaineks nimetatakse mitmesuguseid sooli, mida kasutati eelkõige värvi püsivuse saavutamiseks (Peets 1998). Siniseks värviti lõngu ilmselt sinerõika (*Isatis tinctoria*) abil, seega oli värvaineks indigotiin. Kuna minu eesmärgiks oli saavutada visuaalne sarnasus, mitte keskenduda autentsetele värvimismeetoditele, värvisin rekonstruktsioonis kasutatud lõngad sünteetiliste lõngavärvidega, püüdes saavutada indigole omast sinist ja madarale omast punast tooni (lisa 4, näidis 5).

Mõlemat tooni värvisin kaht erineva jämedusega kahekordset lõnga (lisa 4, näidis 5). Lõngu on vaja võru paela kudumiseks, kanna õmblemiseks, pärjasabade ja ripatsite kinnitamiseks, kahe otsatuti võrgendi põimimiseks ning otsatuttide narmaste kudumiseks.

Võru pael

Originaalpärja võru kudumisel on kasutatud jämedamat kahekordset kohati ebahühtlast tiheda keeruga villast lõnga. Kuigi originaalil on kindlasti kasutatud käsitsi kedratud lõnga, ei pidanud

ma vajalikuks rekonstruktsiooni tegemisel tingimata samuti käsitsi tehtud lõnga kasutada, kuna leidsin sobiva masinal kedratud lõnga.

Paela tegemist alustasin tööproovidest. Katsetasin paela tegemist nii käsitsi punudes kui ka kangastelgedel ja kõladega kududes (lisa 4, tööproovid 6 - 9). Originaalile kõige sarnasema labase koeripsi saavutasin kõladega kududes. Lisaks võimaldas see tehnika kududa paela serva õõnespael ning kinnitada kudumise ajal paela serva külge kaks jõhvidest ja pronksspiraalidest punutist.

Originaaleseme võru pael (lisa 1, pilt 2) koosneb ilmselt kahest servi pidi kokku õmmeldud paelast. Esiteks viitab sellele mõlemast servast paistva koelõnga värvi erinevus, nimelt on paela alumises servas näha olev koelõng olnud punane, ülemises õõnesosas aga sinine. Teiseks on paela tagaküljel näha pisteid, mis ei paista täitvat mingit muud ülesannet kui kahe paela kooshoidmine. Seepärast kудusin ka rekonstruktsiooni paela (lisa 2, pilt 6) kahes osas ja erinevate koelõngadega: esiteks 1,5 cm laiuse sinise poolõõnsa servaga paela sinise koelõngaga ja teiseks kahevärvilise u 3 cm laiuse paela punase koelõngaga. Kahevärvilise paela kudumise ajal kasutasin kahes kohas korraga kaht koelõnga, kuna paela serva tuli koelõnga abil kinnitada kaks pronksspiraalpunutist ning originaalil oli selgelt näha, et punutisest läheb läbi kaks lõnga. Paelad on kokku õmmeldud punase lõngaga, sest originaalil olid säilinud selged viited punase lõnga kasutamisest kokku õmblemisest. Võru paela on tõenäoliselt katnud tinulised, kudrushelmed ja spiraalpunutis. Paelast võis näha olla vaid ülemises servas olev õõnespael. Nimetatud kaunistused olid paelale kinnitatud vöönditena, mille järjestus alt üles liikudes võis olla järgmine: kudrused, tinarosetid, kudrused, tinanaastud, kudrused, spiraalpunutis, kudrused, tinanaastud.

Spiraalpunutised

Kuna minu töö põhieesmärk ei ole taastada autentseid töövõtteid, kasutasin võimalusel tänapäeval saada olevaid täpsemaid ja kiiremaid vahendeid. Seetõttu olen nii võru kaunistavate spiraalpunutiste kui ka kõikide teiste punutiste tegemisel kasutanud spiraalide keeramiseks akutrelli (ja sobiva jämedusega varrast), sest see võimaldas neid keerata kiirelt ja korralikult. Traadi lõikamiseks kasutasin lõiketange, mitte nuga nagu ilmselt originaali tegemisel võidi kasutada, sest see ei mõjuta peapärja välimust. Jõhvipuntide spiraalidest läbi ajamiseks liimisin nende otsad Moment liimiga kokku.

Rekonstrueeritud peapärja võru peal kulgev pronksspiraalpunutis (lisa 2, pilt 7) on tehtud täpselt originaali järgi. Spiraalide tegemiseks vajaliku traadi jämeduse teada saamiseks mõõtsin ära originaalpunutise (lisa 1, pilt 3) spiraalide pikkuse ja lugelin üle keerded. Saadud andmete põhjal arvutasin välja traadi jämeduse (0,4 mm). Pärja valmistamisel kasutasin sama jämedat käsitsi õigesse jämedusse tõmmatud traati.

Punutise pärjale kinnitamiseks on kasutatud punast kahekordset villast lõnga. Punutis on paela peale õmmeldud mõlemast servast ja keskelt. Rekonstruktsiooni tegemisel kasutasin selleks samuti peenemat kahekordset punast lõnga.

Pärja alumise serva külge, kannal lähedale, kinnitasin villase paela kudumise ajal kaks ristuvate jõhvidega spiraalpunutist (lisa 2, pilt 7). Kuigi originaalil on säilinud vaid üks punutis (lisa 1, pilt 4), tegin pärja visuaalse üldmulje huvides samasuguse punutise ka teisele poole pead. Ainsast originaalpärja küljes säilinud punutisest ei ole aga näha, kuidas täpselt on seda alustatud ja lõpetatud ning sellest kerkis küsimus, kuhu on peidetud kasutatud jõhvide otsad. Otsustasin punutised teha pikemate pooleks murtud jõhvidega, sest tänu sellele jääb punutise üks ots puhtaks ja teises otsas olevad jõhvid saab pöörata tagasi punutise sisse, jättes mõlemad punutised otsad fikseeritud ja korrektsed.

Kudrushelmed

Kudrushelmeid on peapärja juures kasutatud suurel hulgal ning nende läbimõõt ulatub enamasti 2,5 kuni 3 millimeetrini. Kõik helmed on olnud kollased ja sümmeetrilise ümara kujuga (lisa 1, pilt 3). Leidsin ka üksikuid suurema läbimõõduga helmeid. Rekonstruktsiooni tegemisel valisin kolme erineva suurusega kaubandusest saada oleva helmesordi vahel: u 2 mm, 2,5 mm ja 4 mm läbimõõduga helmeste vahel. Kõik kolm sorti olid kollased ja ümarad. Otsustasin teise variandi kasuks, kuna need olid oma suuruselt originaalile kõige ligilähedasemad (lisa 4, näidis 2).

Helmed on originaalil lukitud ketina taimse niidi otsa, mis on seejärel samast materjalist niidiga eraldi pistetega paelale kinnitatud. Kuna originaali valmistamiseks kasutatud taimset kiudainet pole veel piisavalt põhjalikult uuritud, ei saa me praegu väita kindlalt seda, millise taimega algselt tegemist oli. Seetõttu kasutan rekonstruktsioonis siiski linast niiti, sest tänapäeval ei ole näiteks kanepist ega nõgesest materjalid mulle kättesaadavad.

Tinulised

Pärjal CCXX ei ole küll ühtegi tinulist säilinud, kuid villase paela peal võib selgesti eristada tinuliste vööndite originaalpaigutust, peamiselt paelale jäänud sinakas-hallika puru põhjal. Pärjal CCXX on olnud kolm rida tinulisi, üks rida spiraalpunutise kohal ning kaks rida spiraalpunutise all. Tinuliste kujude ja suuruste eeskujuks olen võtnud peamiselt pärjad hauast nr CLVIII ja XVII. Viimase pärja pealt oli selgesti näha ka tinuliste paigutus võrule (lisa 3, pilt 2).

Pärja võru kaunistavad kahte tüüpi tinulised, rosetid ja naastud (lisa 4, näidised 3 ja 4). Tinuliste valamiseks tegi Margit Keeman steatiidist vormid. See kivi on piisavalt pehme, et vajalikud kujundid õõnestada, aga samas piisavalt tugev, et kannatab valamist. Tinuliste tegemiseks tuli tina ja plii sulamit kuumutada kuni selle sulamiseni ning seejärel valada seda vastava kujuga vormidesse. Rosettide vormid on tehtud nii, et nende taha tekib kand, mille sisse on tänu kahele piki vormi jooksvale nõõrile tekitatud kinnitusaugud. Ka naastude kinnitamiseks on nende mõlemasse otsa puuritud augud. Kuidas neid auke naastudele originaalpärja valmistamisel tehti, kas need tekitati kuidagi juba valamise ajal või pärast seda, ei ole teada. Pärast valamist tuli kõik tinulised lihvida, et eemaldada valamise käigus tekkinud ühenduskohtade servad. Kokku kulus pärja kaunistamiseks umbes 125 tinarosetti ja 450 tinanaastu.

Kuigi rekonstrueeritava pärja võru tagaküljel on näha ilmselt linase (taimse) niidiga tehtud pikki ja hõredaid diagonaalseid pisteid (lisa 1, pilt 2), otsustasin tinanaastud kinnitada linase niidi abil peitepistetega. Matuses CVXXX on leitud tekstiilitükk (lisa 3, pilt 4), millel on näha linastele niitidele lükitud tinanaastude kinnituspisteid, mis on tehtud iga kahe naastu järelt villase korrutatud lõngaga. Kuigi tegu on sarnaste esemete kinnitamiseks kasutatud ajaliselt samaaegse kinnitusvõttega, osutus see järele proovides ikkagi liialt erinevaks rekonstrueeritavast peapärjast ning seega ei tundunud mõistlik seda võtet kasutada.

2.1.2. Pärja kand

Kanna õmblemine

Kanna õmblesin kokku peenema punase lõngaga, nii nagu on olnud originaalpärjal. Kanna sisse peitsin nii villase paela enda lõimede otsad kui ka kudruste, tinuliste ja spiraalpunutise niitide ja

jõhvide otsad. Õmblemisel püüdsin imiteerida originaalpärja vabakäelisi õmbluspisteid (lisa 2, pilt 7).

Ripatsid ja kuljused

Metallplaadikesed on välja lõigatud messingplekist ning seejärel puntsitud. Kuljuse valamiseks kasutasid Margit Keeman ja Tõnis Luik savist, liivast ja hobusesõnnikust vorme.

Ripatsid ja kuljused on olnud rõngaste abil kinnitatud jämedamast traadist keeratud silmuste külge (lisa 2, pilt 7). Silmuste küljes on omakorda rõngad, mille kinnitasin kanna külge peenema punase lõngaga. Kuhu täpselt on need kaunistused kanna küljes paigutatunud, ei ole enam võimalik originaalilt näha (lisa 1, pilt 6), seepärast võtan nende paigutamisel eeskujuks pärja matusest CLXIII.

Kanna spiraalpunutis

Originaalpärja kanda on algselt kaunistanud selle peale ömmeldud siksaki kujuline spiraalpunutis, milles lühikestest spiraalidest ringjad moodustised vaheldusid kahe kaupa kõrvuti olevate spiraalidega. Punutise oletatava mustri taastas in pärgade CCXX, CCLXI ja CCLXVI põhjal. Teistsuguse mustri ga võrgend on säilinud ka pärjal CLXIII. Punutise kinnitas in kannale punase peenema lõnga abil (lisa 2, pilt 7), sarnast kinnitusviisi oli originaalpärja juures näha.

2.1.3. Pä rjasabad

Pä rjasabade tegemine

Kõik neli pärja kanna külge kinnituvat pä rjasaba on põimitud mustadest hobusejõ hvidest ja pronksspiraalidest (lisa 1, pilt 5). Sabade pikkused on tehtud umbkaudsed, kuna need ei ole terviklikult säilinud.

Kolm pä rjasaba on põimitud sarnase rombiline mustri ga (lisa 2, pilt 8 ja 9), neljas saba on aga ristuvate jõ hvidega (lisa 2, pilt 10). Kaks rombiline saba on olnud ilmselt otstest ühendatud rõnga abil ning korrige kinnitatud kanna ülemisse nurka. Nende sabade põimimisel on kasutatud peenest traadist tehtud spiraale ja ka sabad ise peenemad kui ülejäänud kaks. Kolmas rombiline saba ja ristuvate jõ hvidega saba on originaalpärjal kinnitatud kanna alumisse nurka. Ristuvate jõ hvidega

sabal on kasutatud natuke jämedamast traadist tehtud spiraale kui peenematel sabadel. Kõige jämedamat traati on kasutatud kolmanda rombiline saba tegemisel. Sabade rekonstrueerimisel kasutasin samuti kolme erineva jämedusega traate ning sabade põimimisel püüdsin saavutada originaalile sarnaseid sabade laiusi. Originaalpärja sabade täpsed mõõtmed on toodud lisa 2 tabelis 2, rekonstrueeritud sabade mõõtmed on lisa 2 tabelis 8.

Rekonstruktsiooni tegemisel olen pärjasabade põimimisel võtnud hobusejõhvid pooleks, nii jäid sabade algused puhta ja korrektsed. Tõenäoliselt on ka originaali puhul toimitud sarnaselt, sest nii ei teki vajadust jõhve jätkata.

2.1.4. Otsatutid

Otsatuttide põimimine

Originaalpärja sabade otstes on algselt olnud neli otsatutti, kuid neist on säilinud vaid kaks robustsema rombiline võrgendiga tutti, millest üks on ristidega saba otsas (lisa 1, pilt 7) ja teine on ilmselt olnud jämedama rombiline saba otsas (lisa 1, pilt 8). Nii põimisin need ka rekonstruktsiooni sabade külge, kasutades ära sabade põimimise jõhvide otsi. Ristidega saba otsatutt (lisa 2, pilt 12) oli võimalik taastada väga originaalilähedaselt, kuid jämedama romblise saba otsatuti (lisa 2, pilt 13) taastamisel pidin kohati võtma eeskujuks sellesama ristidega saba tuti. Nii on võrgendi mustrikordade arv, lõngade põimimise tehnika ning tutti ääristav kõlapook ja narmad tehtud säilinud tuti sarnaselt.

Kahe peenema saba otstes olnud tuttidest on säilinud vaid lahtised spiraalid (lisa 1, pilt 9), mida algselt ühendanud hobusejõhvid aja jooksul hävinenud ja seetõttu ei olnud nende algset kuju võimalik taastada. Nende tuttide asemel võtsin eeskujuks matusest CLXXXVII leitud peapärja otsatuti (lisa 3, pilt 3), mis on väga hästi säilinud. Valisin just selle tuti, sest see on pärit rekonstrueeritava peapärjaga samaaegsest matusest ning selle mustrit oli võimalik väga täpselt järele teha. Lisaks oli see tutt põimitud jõhvidega nagu ka originaalpärja tutt.

Tuttide sabade külge kinnitamiseks on rombiline tuttidest puhul kasutatud sabade põimimisjõhvide otsi, mis kulgevad edasi tuttide servaspiraalides. Jõhvidele on spiraalide sisse lisatud villased lõngad, mille külge on omakorda kinnitatud ülejäänud põimimiseks vajalikud lõngad. Toimisin sarnaselt ka otsatutte rekonstrueerides.

Kahe asendatud tuti puhul olen aga arvamusel, et need ei ole kohe saba külge põimitud, kuna selle võrgendit oli võimalik ja isegi käepärasem teha eraldi ning alles hiljem kinnitada pronksrõnga abil saba külge (lisa 2, pilt 11). Otsatuti servades paiknevad pikemad spiraalid lisasin sabadest tulevate jõhvide otsa hiljem, kusjuures need on võrgendiga ühendatud villaste lõngade abil.

Otsatuttide kõlapoogad ja narmad

Originaalpärjal on säilinud kahe otsatuti kõlapoogad ja narmad. Kuigi originaalpärjal on säilinud ka ühe peenema rombilise saba otsatuti narmad (tuti võrgend ise on hävinenud; lisa 1, pilt 10), lähtusin rombiliste otsatuttide narmaste rekonstrueerimisel siiski vaid ristidega saba otsatuti narmaste uurimisel saadud infost. Kahe peenema saba otsa põimitud tuttide narmaste tegemisel võtsin aga eeskujuks matusest CLXXXVII leitud peapärja otsatuti narmad.

Narmasteks on otsatuti põimimisel kasutatud lõngad ja jõhvid, millele on kõlapooga kudumise ajal veel lõngu juurde lisatud. Rekonstruktsiooni narmaste kudumisel kasutasin lisaks punasele ka pruunikat tooni lõngu, sest nii originaalpärja rombilistel tuttidel kui ka matusest CLXXXVII pärit otsatutil on kasutatud kahte eri tooni punakaid lõngu. Kõlapookade lõimede otsad sõlmisin omavahel kokku, et vältida hargnemist. Kuna ühelgi tuttidest ei ole narmad säilinud täispikkuses, olen rekonstruktsioonil kujundanud narmaste pikkuse isiklike eelistuste põhjal. Pärjal matusest CLXXXVII on otsatuti narmastega servade keskele tehtud hobusejõhvidesse kaks sõlme, ilmselt vältimaks kõlapooga jõhvide otsast maha libisemist. Rekonstruktsioonil tegin jõhvidesse samuti sõlmed, kuid praktilistel kaalutlustel sõlmisin hoopis otsatuti nurkades omavahel kokku mõned üksikud jõhvid, et vältida libisemist kogu serva ulatuses.

2.2. TÖÖPROTSESSI JA REKONSTRUKTSIOONI KOKKUVÕTE

Käesolevas diplomitöös kirjeldatud Siksälä naiste peapärja rekonstrueerimine oli väga töömahukas ja äärmiselt põnev protsess. Töö käigus õppisin juurde väga palju uut ning sain läbi proovida mitmeid uusi tehnilisi võtteid. Üheks põnevamaks etapiks oli tinuliste valamine ja viimistlemine, mille käigus sain koostöös Margit Keemaniga proovida nii valamist, viilimist kui ka naastudesse aukude puurimist.

Pärja võru tekstiilpaela tegemisel oli suurimaks raskuseks sobiva kudumistehnika leidmine. Otsuseni, et kõladega kudumine on parim lahendus, jõudsin tänu tööproovide tegemisele. Telgedel kudumine ei andnud visuaalselt sarnast tulemust ning käsitsi punumise puhul muutus küsitavaks paelale kõladega kootud õõnespaela lisamise võimalikkus ja otstarbekus. Ka paela kudumiseks sobiva lõnga leidmine tundus esialgu raskendatud olevat, kuid suhteliselt kiirelt õnnestus siiski leida piisavalt jäme ja tiheda keeruga kahekordne lõng.

Ka teiste võru kaunistuste kinnitamisel ilmnedid raskused. Kuigi originaalpärja võru siseküljel oli näha nii taimsete kui ka villaste lõngadega tehtud pisteid, ei suutnud ma siiski tuvastada kinnituslõngade täpset kulgemist. Seepärast on rekonstruktsioonil kaunistused kinnitatud väliselt sarnaselt, aga tehniliselt siiski originaalpärjast erinevalt.

Paelale hobusejõhvidest ja pronksspiraalidest punutise kinnitamine osutus samuti oodatust keerulisemaks, kuna ma ei osanud ette näha jõhvide jäikusest tekkinud probleemi, nimelt hakkas punutis pingel all olevate jõhvide tõttu paelale kinnitamisel tugevalt lakkima. Lahenduse leidsin aga kinnituspistete suuna muutmise ja lõdvendamise näol.

Pronksspiraalpunutiste tegemisel oli pidevaks probleemiks sobiva jämedusega traatide otsa lõppemine, mis oli suuresti tingitud minu kogenematuses vajaminevate traadi koguste ettenägemisel. Oletan, et ilmselt sarnastel põhjustel kasutas ka originaalpärja valmistaja kohati ühe punutise raames erineva jämedusega traate.

Otsatuttide rekonstrueerimisel ilmnedid mitu raskendavat asjaolu, esiteks oli terviklikult säilinud vaid üks otsatutt. Teiseks oli ühest otsatutist säilinud küll mõne mustrikorra suurune katke, kuid ei olnud võimalik tuvastada ei tuti suurust, mustrikordade arvu ega ka narmaste olemasolu ja välimust. Kuna kaks otsatutti olid niivõrd lagunened, et nende taastamine osutus võimatuks, pidin selle asendama mõne teise peapärja otsatutiga. Lahendusena rekonstrueerisin hoopis matusest CLXXVII pärineva peapärja otsatuti ning koguni mõlema peenema rombiline saba otsas.

Tööprotsessi käigus ilmnedid, et tõenäoliselt võisid pärja välimust otseselt mõjutada ka kasutatud materjalide omadused nagu näiteks hobusejõhvide pikkus. Pärjasabade põimimisel selgus, et sabad koos tuttidega on just nii pikad, et nende punumiseks sobis täpselt kasutada kõige pikemaid

hobusejõhve. Kusjuures enne rekonstruktsiooni tegemist olin arvamisel, et jõhve tuleb tõenäoliselt kuidagi jätkata, kuid see osutus väärarvamuseks.

Uusi teadmisi otsatuttide põimimise kohta sain ka rombiliste sabade otstes kinnitatud võrgendite põimimisel, nimelt avastasin, et neid võrgendeid on võimalik ja isegi lihtsam põimida mitte kohe sabade külge, vaid eraldi ja alles seejärel tuleb need sabade külge kinnitada.

Pärja kannal õmblesin kokku võimalikult originaalile sarnaselt, kuid siinkohal jäi mulle arusaamatuks, miks on seda just nii tehtud. Kui seda oleks saanud teha ka visuaalselt esteetilisemalt. Samamoodi jäi mulle arusaamatuks, miks ei jätkunud võru kaunistused kuni kannal lõpuni, mis oleks muutnud pärja üldmulje viimistletumaks ja korrektsemaks ning poleks tekkinud vajadust lisada kannale õmblusi varjav spiraalpunitis.

Pärja puhul olen eriti rahul keerukama võrgendiga peenemate sabade otsatuttide õnnestumisega, sest see näis esmapilgul väga arusaamatu, aga järele proovides oli see oodatust tunduvalt lihtsam ja meeldivam. Ka tuttidele kõlapoogaga ääristamine ja narmaste lisamine õnnestus minu silmis täielikult, kuna suutsin taastada nii kõlapooga kudumise skeemi kui ka tulla toime narmaste üldmulje taastamisega.

Niivõrd erinevate materjalide kasutamine ühe eseme valmistamiseks ja nende kokku kõlama saamine oli mulle tõsiseks katsumuseks. Valmis pärg kaalub umbes 0,7 kg. Kokkuvõtteks olen peapärjaga väga rahul ning olen ka edaspidi avatud rekonstrueerimise väljakutsetele.

2.3. AJAKULU REKONSTRUKTSIOONI VALMISTAMISEL

Villase paela tööproovid	6 h 10min
Lõngade värvimine	10h 5 min
Spiraalpunitiste tööproovid	17h 35min
Otsatuti tööproov	1h 40min
Traadi tõmbamine	6h 30min

Kanna all servas olevad punutised	6h 20 min
Villaste paelade kudumine ja kokku õmblemine	17h 20min
Võru peal punutis	24h 30min
Tinuliste tegemine	19h 20min
Otsatuttide tegemine	18h 55min
Narmaste kudumine	18h 20min
Sabade tegemine	14h 5min
Kanna pealse punutise tegemine	3h 50min
Ripatsite ja kuljuste tegemine	16h 40min
Võru kaunistuste kinnitamine	35 h 35min
Kanna õmblemine ja kaunistuste kinnitamine	8h
Originaalesemega võrdlemine	8h 20min
Kokku	240h 15min

3. SIKSÄLÄ PEAPÄRGADE ERINEVAD VÕIMALIKUD KANDMISVIISID

Peapärja võimalike kandmisviiside paremaks mõistmiseks viisin läbi mitmeid katsetusi, kasutades selleks modelli abi. Proovisime läbi erinevaid pärja pähe asetamise viise, sealjuures hindasime kandmismugavust. Katsetasime ka erinevaid juuste kandmise variante, mille lähtealusena võtsime aluseks kaevamisaruannetes juuste ja soengute kohta toodud andmeid. Lisaks otsisime katsetuste juures täiendavaid etnograafilisele materjalile toetuvaid kandmisvõimalusi pidasime silmas Melanie Kaarma ja Aino Voolma rahvarõivaste raamatus (1981) toodud peapärgade, -paelte ja kroonide kandmise Eesti etnograafias levinud/tuntud/esinenud/teatud võimalusi. Viisime ka läbi pärja pikemaajalise kandmise katse, et mõista, kas pärgi võidi kanda igapäevaselt või vaid harvadel juhtudel.

Pärg püsis kõige mugavamalt peas kui võru toetus laubale ja kand asetses kuklas (lisa 2, pilt 3). Kõrvad olid sel juhul osaliselt võru all, mis aitas seda kindlalt paigal hoida. Pärga kroonina võimalikult üleval pea lael kandes hakkas see oma raskuse mõjul ebamugavalt kõrvade peale vajuma ning ei olnud seepärast mugav. Lisaks ei püsinud pärg kroonina peas stabiilselt, sest pärjasabade raskus tõmbas pärga kannast alla poole.

Võimalikest pärja all juuste kandmise võimalustest proovisime läbi kolm võimalust – lahtised juuksed, kaks punupatsi kõrvadel, üks punupats kuklas (lisa 2, pildid 3 - 5) – ning neid kõiki sai mugavalt pärja all kanda. Viiteid pärja all patside kandmisest võib leida ka Siksälä kalmistu kohta käivatest kaevamisaruannetest, kus on näiteks kirjeldatud matusest CXXIX kolju alt leitud kolme risti asuvat juuksesalku. Samas on aga viiteid ka lahtistele juustele, matuste CXVI ja CCXLIV puhul. (Matsin 2014)

Pärja valmistamisel kasutatud materjalid mõjutasid kohati kandmismugavust, nimelt jäid juuksed pärja pähe panemisel ja kandmisel pidevalt spiraalide külge kinni. Kahte pea külgedel olevasse patsi pununud juuste puhul hakkasid kaela vastas olevad ripatsid nahka hõõruma. Vastupidiselt ootustele aga naha vastas olev villane pael ei olnud ebamugav ega kare. Kandmismugavust mõjutas ka fakt, et pärg on oma rohkete kaunistuste tõttu raske.

Pärg oli modellil järjest peas kokku umbes kolm tundi. Selle ajaga muutus modellile pärja kandmine ebamugavaks ja häirivaks. Kas see oli tingitud sellest, et modell kandis pärja esimest korda või sellest, et pärj on oma olemuselt ebamugav, ei ole kindlalt võimalik väita. Siiski arvan, et kui pärja kanda igapäevaselt, on tõenäoline, et sellega võib harjuda ning see ei pruugi enam nii ebamugav olla.

Kokkuvõtteks võib öelda, et peapärja oli kõige mugavam kanda laubale ja kuklale toetudes ning juuksed võiksid seejuures olla lahtiselt või punupatsidesse põimitult.

KOKKUVÕTE

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks oli lähemalt uurida Siksälä peapärgade valmistamise tehnilisi võtteid ja nende võimalikke kandmisviise. Selleks rekonstrueerisin matusest CCXX leitud peapärja, püüdes võimalikult täpselt taastada selle algset välimust. Kuna originaalpärja näol on tegu arheoloogilise materjaliga, mis ei ole terviklikult säilinud, võtsin teatud pärjaosade taastamisel eeskujuks aga mõne teise sarnase peapärja vastavad osad.

Peapärja rekonstrueerimisel tuli ilmsiks uusi tehnilisi võtteid ning töö käigus tuli lahendada mitmeid probleeme, alates traatide juurde tõmbamisest kuni hävinenud spiraalvõrgendite mustrite taastamiseni. Üldiselt pean rekonstruktsiooni õnnestunuks ning seega ka töö põhieesmärgi täidetuks.

Valminud peapärjaga viisin modelli abil läbi erinevaid katsetusi, et selgitada välja, kuidas selliseid pärgi kanti. Jõudsin järeldusele, et tõenäoliselt kanti neid laubale toetatuna, nii et pärjasabad rippusid vabalt seljale. Juuksed oli seejuures tõenäoliselt kas lahtiselt või patsidesse punutult.

Diplomitöö kirjalikus osas tutvustasin oma 2013. aastal kaitstud seminaritöö käigus kogutud andmete tuginedes Siksälä peapärgi üldiselt, kirjeldasin rekonstruktsiooni protsessi ja põhjendasin selle käigus tehtud valikuid ning arutlesin peapärgade võimalike kandmisviiside üle. Arvan, et käesolev töö on abiks Siksälä peapärgade valmistamise ja kandmise edasiseks uurimiseks ning usun, et peapärja rekonstruktsioon on seejuures heaks täienduseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kaarma, M., Voolmaa, A. 1981. *Eesti rahvarõivad*. „Eesti Raamat“. Tallinn.

Laul, S. 1990. *Aruanne Siksali kalmistu kaevamisest 5. juulist – 31. juulini 1990*. [Aruanne]. Käsikiri AI arhiivis.

Laul, S., Valk, H. 2002. *Siksälä kalme: märk Eesti kagunurga muistsest autonoomiast*.

<http://www.sirp.ee/archive/2002/27.09.02/Varia/varia1-1.html>

Laul, S., Valk, H. 2007. *Siksälä. A community at the frontiers. Iron age and medieval*. Tallinn – Tartu: Tartu Ülikool, arheoloogia õppetool.

Matsin, A. 2014. *Siksälä kalme keskaegne naiserõivas: tehnikad, leiud ja rekonstruktsioon*. Doktoritöö. Eesti Kunstiakadeemia. Käsikiri ilmumisel.

Peets, J. 1998. *Teaduseelsest keemiast ja muinaseestlaste tekstiilivärvidest*. – Muinasaja teadus 5: Loodus, inimene ja tehnoloogia : interdistsiplinaarseid uurimusi arheoloogias, lk 279-289.

Rätsepso, S. 2013. *Muinas- ja keskaegsed peapärjad Siksälä kalmistult*. Seminaritöö. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, Viljandi.

Textiles from Medieval Graveyard in Siksälä. Organic colorant analyses. 2013. Koninklijk instituut voor het kunstpatrimonium.

Zariņa, A. 1970. *Seno latgaļu apgērbs 7.-13. gs*. Rīgā: Zinātne.

SUMMARY

A reconstruction of a woman's headband from Siksälä

The purpose of this diploma thesis was to closely examine the technical methods used to make headbands from Siksälä and also the ways the headbands were worn. That is why I reconstructed a headband found in grave CCXX with the aim to accurately restore it's initial appearance. Due to the fact that the original headband was found during archeological excavations and is not wholly preserved, I had to use other headbands as examples.

During the process of reconstruction I discovered many new techniques and had to solve many problems starting with the constant restocking of my wire supplies and ending with the reconstructing of the patterns of bronze-spiral webs that have decayed. In conclusion I consider the reconstructed headband a success and therefore the main goal of the thesis is reached.

With the help of a model I conducted a series of tests with the purpose of determining how the headbands were worn. I reached a conclusion that most likely they were situated on the forehead and back of the head, so that the tails of the bands could hang on the back. Thereat the hair either hanged loosely or in braids.

In the written part of the thesis I introduced the headbands based on the data gathered during my seminar paper published in 2013, I described the process of the reconstruction and the reasons of my choices concerning the headband, and I also debated over the possible ways of wearing the headbands. I believe that the current thesis could be of help to further research of the making and wearing of the headbands. Also I think that the reconstructed headband is a useful supplement.

LISAD

Lisa 1 ORIGINAALESEME KIRJELDUS

1. PEAPÄRJA ANDMED

Muuseumi nimetus ja museaali number: Ajaloo Instituut, Siksali 5101:CCXX peapärg

Kogusse saamise aeg ja eseme vanus kogumisel: 1990, umbes 700 aastat (dateering 13. saj – 14. saj. I pool)

Eseme teadaolev päritolu, asukoht: Võrumaa, Siksälä

Eseme valmistaja, eseme omanik või kasutaja: peapärja kandja oli ilmselt 30-35 aastane naine

2. PEAPÄRJA MÕÕTMED, MATERJALID JA TEHNIKAD

Tabel 1 Pärjaosade mõõtmed, materjalid, tehnikad ja kinnitused

	Mõõtmed (cm)	Materjal	Värv	Tehnika	Kinnitumine
Võru	55 x 4,7	Kahekordne villane lõng, erinevad jämedused	Sinine ja punane	Pole võimalik täpselt määrata	-
Võru kaunistused					
Spiraalpunutis võru peal	Pikkust pole võimalik mõõta, laius 1	Pronkstraadist keeratud spiraalid, hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Õmmeldud punase lõngaga võru peale
Spiraalpunutised võru all	U 6,3 x 1,1	Pronkstraadist keeratud spiraalid, hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Kinnitatud võru alumise serva külge koelõnga abil
Kudrushelmed	Läbimõõt 0,25 kuni 0,35	Klaas	Kollane	-	Õmmeldud taimse niidiga võru peale

Tinanaastud	Pole võimalik mõõta	Tina ja plii sulam	Hõbedane	Valamine	Õmmeldud taimse niidiga võru peale
Tinarosetid	Pole võimalik mõõta	Tina ja plii sulam	Hõbedane	Valamine	Õmmeldud taimse niidiga võru peale
Kand	U 4 x 4,7	Villane lõng, erinevad jämedused	Sinine ja punane	Käsitsi õmblemine	Punase lõngaga kokku õmmeldud
Ripatsid	U 5 x 1,5; u 3,4 x 2	Pronks	Pronksikarva	Puntsimine	Pole võimalik tuvastada
Kuljused	U 1,3	Vasesulam	Pronksikarva	Valamine	Pole võimalik tuvastada
Kanna spiraalpunitis	Pole võimalik mõõta	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna peale õmmeldud
Sabad					
Ristuvate jõhvidega saba	U 30 x 1,2	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna peale õmmeldud
Kaks peenemat rombist saba	U 30 x 1,1	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna külge õmmeldud
Jämedam rombiline saba	U 30 x 1,3	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna külge õmmeldud
Tutid					
Ristuvate jõhvidega saba tutt	U 5 x 5, narmaste pikkust pole võimalik mõõta	Pronkstraadist spiraalid, hobusejõhvid, kahekordne villane lõng	Pronksikarva, punane ja must	Põimimine ja kõladega kudumine	Sabade otsa põimitud
Peenemate rombiste sabade tutid	Pole võimalik mõõta	Pronkstraadist spiraalid, hobusejõhvid, kahekordne villane lõng	Pronksikarva, punane ja must	Põimimine ja kõladega kudumine	Sabade otsa põimitud

Jämedama rombilise saba tutt	Pole võimalik mõõta	Pronkstraadist spiraalid, hobusejõhvid, kahekordne villane lõng	Pronksikarva, punane ja must	Põimimine ja kõladega kudumine	Sabade otsa põimitud
---	---------------------------	---	------------------------------------	--------------------------------------	-------------------------

3. PEAPÄRJA SPIRAALPUNUTISED

Tabel 2 Spiraalpunutiste andmed

	Mõõtmed (cm)	Mustrikord (cm)	Diameeter (cm)	Spiraalide pikkused (cm)
Spiraalpunutis võru peal	1,05 x u 59	0,8	0,2	0,2
spiraalpunutis võru all	1,1 x 6,32	0,5	0,27	0,2
Spiraalpunutis kanna peal	Pole võimalik mõõta	Pole võimalik mõõta	0,22	0,2 ja 0,7
Kaks peenemat saba	U 30 x 1,1	1,5	0,28	0,34 – 0,4 ja 0,9 – 1,05
Ristidega saba	U 30 x 1,2	0,8	0,3	0,37 – 0,46
Jämedam saba	U 30 x 1,3	1,7	0,36	0,5 ja 1,2
Ristidega saba tutt	4,5 – 5 x 5	1,8	0,42 ja 0,29	1,09 – 1,2 1,2
Peenemate sabade tutid	Pole võimalik mõõta	Pole võimalik mõõta	0,29	0,37 ja 0,83
Jämeda saba tutt	Säilinud 3,29 x 3,72	1,3 x 1,3	0,37	0,6 kuni 0,9

4. ORIGINAALESEME PILDID

Pilt 1 Peapärg matusest CCXX, üldvaade. Foto: Jaana Ratas

Pilt 2 Võru pael. Foto Signe Rätsepso.

Pilt 3 Võru peal olev spiraalpunutis. Foto Jaana Ratas.

Pilt 4 Võru alumise serva küljes olev punutis. Foto Signe Rätsepso.

Pilt 5 Pärjasabad. Foto Jaana Ratas.

Pilt 6 Ripatsid ja kuljused. Foto Jaana Ratas.

Pilt 7 Ristidega saba rombiline otsatutt. Foto Jaana Ratas.

Pilt 8 Jämedama rombiline saba arvatav otsatutt. Foto Jaana Ratas.

Pilt 9 Peenema rombiline saba otsatuti jäänused. Foto Signe Rätsepso.

Pilt 10 Peenema rombiline saba otsatuti narmad. Foto Jaana Ratas.

Lisa 2 REKONSTRUKTSIOONI KIRJELDUS

1. Rekonstruktsiooni mõõtmed, materjalid ja tehnikad

Tabel 3 Rekonstruktsiooni mõõtmed, materjalid, tehnikad ja kinnitused

	Mõõtmed (cm)	Materjal	Värv	Tehnika	Kinnitumine
Võru	57 x 5	Kahekordne villane lõng, erinevad jämedused	Sinine ja punane	Kõladega kudumine	Kaks paela on kokku õmmeldud punase lõngaga
Võru kaunistused					
Spiraalpunutis	62 x 1	Pronkstraadist keeratud spiraalid, hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Õmmeldud punase lõngaga võru peale
Spiraalpunutised võru all	6,6 x 1	Pronkstraadist keeratud spiraalid, hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Kinnitatud võru alumise serva külge koelõnga abil
Kudrushelmed	Läbimõõt 0,25	Klaas	Kollane	-	Õmmeldud linase niidiga võru peale
Tinanaastud	0,97 x 0,28 x 0,21	Tina ja plii sulam	Hõbedane	Valamine	Õmmeldud linase niidiga võru peale
Tinarosetid	0,5 x 0,46	Tina ja plii sulam	Hõbedane	Valamine	Õmmeldud linase niidiga võru peale
Kand	4,5 x 5	Villane lõng, erinevad jämedused	Sinine ja punane	Käsitsi õmblemine	Punase lõngaga kokku õmmeldud

Ripatsid	U 5 x 1,5; u 3,4 x 2	Pronks	Pronksikarva	Puntsimine	Punase lõngaga kanna alla õmmeldud
Kuljused	Läbimõõt u 1,3 ja 1,5	Pronks	Pronksikarva	Valamine	Punase lõngaga kanna alla õmmeldud
Kanna spiraalpunutis	14 x 2,5	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna peale õmmeldud
Sabad					
Ristuvate jõhvidega saba	30,5 x 1,2	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna peale õmmeldud
Kaks peenemat rombilist saba	29 x 1,1	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna külge õmmeldud
Jämedam rombiline saba	29 x 1,4	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva ja must	Põimimine	Punase lõngaga kanna külge õmmeldud
Tutid					
Ristuvate jõhvidega saba tutt	U 5 x 5, lisaks narmad 8	Pronkstraadist spiraalid, hobusejõhvid, kahekordne villane lõng	Pronksikarva, punane ja must	Põimimine ja kõladega kudumine	Sabade otsa põimitud
Peenemate rombiliste sabade tutid	5,7 x 5,5, lisaks narmad 8	Pronkstraadist spiraalid ja hobusejõhvid	Pronksikarva, punane ja must	Põimimine ja kõladega kudumine	Sabade otsa põimitud

Jämedama rombilise saba tutt	5 x 4,5, lisaks narmad 8	Pronkstraadist spiraalid, hobusejõhvid	Pronksikarva, punane ja must	Põimimine ja kõladega kudumine	Sabade otsa põimitud
---	--------------------------------	--	------------------------------------	--------------------------------------	-------------------------

2. VILLASTE PAELTE KUDUMISE SKEEMID

Rooma numbritega on märgitud kõla järjekorranumber, araabia numbritega lõngade järjestus kõlas. Tähed tähistavad lõngade värvi: S- sinine, P- punane.

Tabel 4 Pooldõnsa võruosa paela rakenduse skeem

	I	II	III	IV	V	VI	VII
1	S	S	S	S	S	S	S
2						S	S
3	S	S	S	S	S	S	S
4						S	S
	/	/	/	/	/	/	/

Tabel 5 Labase võruosa paela rakenduse skeem

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI
1	P	P	P	P	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S
2																
3	P	P	P	P	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S
4																
	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

Tabel 6 Kõladega narmaste kudumise skeem peenemate rombiliste sabade otsatuttidele

	I	II	III
1	TP	P	TP
2	TP	P	TP
3	TP	P	TP
4	TP	P	TP
	/	/	/

Tabel 7 Kõladega narmaste kudumise skeem ristidega saba ja jämedama rombiline saba otsatutile

	I	II	III	IV
1	P	P	P	P
2	P	P	P	P
3	P	P	P	P
4	P	P	P	P
	\	\	/	/

3. REKONSTRUKTSIOONI SPIRAALPUNUTISED

Tabel 8 Rekonstrueeritud spiraalpunutiste andmed

	Mõõtmed (cm)	Mustrikord (cm)	Spiraalide diameeter (cm)	Spiraalide pikkused (cm)	Kasutatud traat ja varras (cm)
Spiraalpunutis võru peal	62 x 1	0,8	0,2	0,2	0,47 + 1,25
Spiraalpunutised võru all	6,6 x 1	0,6	0,28	0,2	0,47 + 1,75
Spiraalpunutis kanna peal	14 x 2,5	2	0,22	0,2 ja 0,7	0,4 + 1,25
Ristuvate jõhvidega saba	30,5 x 1,2	0,9	0,3	0,37 – 0,46	0,54 + 1,75
Kaks peenemat saba	29 x 1,1	1,6	0,28	0,34 – 0,4 ja 0,9 – 1,05	0,47 + 1,5
Jämedam saba	29 x 1,4	2	0,35	0,5 ja 1,2	0,73 + 2,0
Ristidega saba tutt	5 x 5	1,7 x 1,8	0,4 servas ja 0,32 keskel	1,09 – 1,2 ja 1,2	0,67 + 2,5; 0,54 + 1,75
Peenemate sabade tutid	5,7 x 5,5	-	0,26 servas ja 0,21 keskel	0,2 ja 0,28	0,4 + 1,25

Jämeda saba tutt	5 x 4,5	1,5 x 1,6	0,36	0,83	0,73 + 2,0
-------------------------	---------	-----------	------	------	------------

2. REKONSTRUEERITUD PEAPÄRJA PILDID

Pilt 1 Rekostrueeritud peapärg. Foto Sandra Urvak.

Pilt 2 Foto Sandra Urvak.

Pilt 3 Pärj lahtistel juustel. Foto Sandra Urvak.

Pilt 4 Pärg kahe punupatsiga. Foto Sandra Urvak.

Pilt 5 Pärg ühe punupatsiga. Foto Sandra Urvak.

Pilt 6 Võru pael seest. Foto Enelin Pedak.

Pilt 7 Pärja kand. Foto Enelin Pedak.

Pilt 8 Peenem romblise mustriga prjasaba. Foto Enelin Pedak.

Pilt 9 Jämedam rombilise mustriga pärjaba. Foto Enelin Pedak.

Pilt 10 Ristuvate jõhvidega pärjasaba. Foto Enelin Pedak.

Pilt 11 Peenemate rombliste sabade otsatutid. Foto Enelin Pedak.

Pilt 12 Ristuvate jõhvidega saba otsatutt. Foto Enelin Pedak.

Pilt 13 Jämedama rombliste saba otsatutt. Foto Enelin Pedak.

3. PILDID TÖÖPROTSESSIST

Võru paela all servas olevad punutised

Võru paela kudumine ja spiraalpuntutise kinnitamine

Võru paela kokku õmblemine.

Võru peal oleva spiraalpuntutise põimimine

Traadi peenemaks tõmbamine

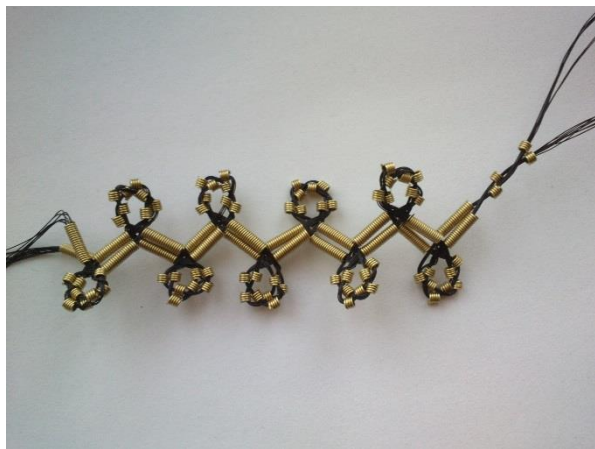
Lihvimata tinarosetid

Lihvitud tinanaastud

Peenema rombiline saba otsatuti võrgendi põimimine

Kanna peal oleva võrgendi põimimine

Kuljuste valamise vormid

Sulatatud pronks äsja kuljuste vormi valatuna

Margit Keeman ühendamas pärjasabasid rõnga abil

Lisa 3 TEISTE SIKSÄLÄ PEAPÄRGADE PILDID

Pilt 1 Peapärja kolmemõõtmeline rekonstruktsioon (J. lehtonen, K. Luiges)
(Allikas: Luiges 2008, lk 57)

Pilt 2 Võruosa kaunistused. Peapärg matusest XVII. Foto Margit Keeman.

Pilt 4 Kangatükk matusest CLXXX. Foto Jaana Ratas

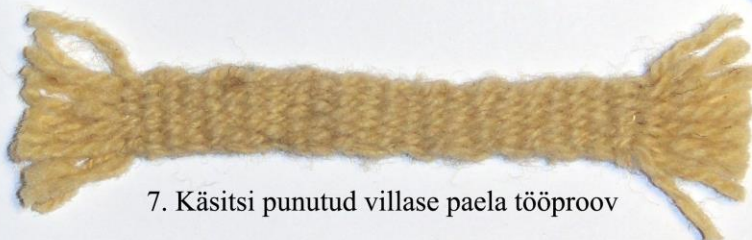
Pilt 3 Matusest CLXXXVII leitud peapärja otsatutt. Foto Jaana Ratas.

Lisa 4 NÄIDISED JA TÖÖPROOVID

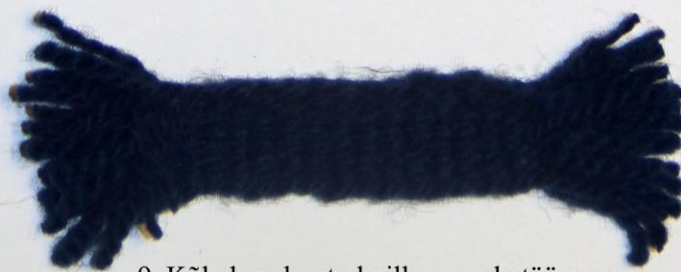
6. Telgedel kootud villase paela tööproov

7. Käsitsi punutud villase paela tööproov

8. Telgedel kootud villase paela tööproov

9. Kõladega kootud villase paela tööproov

10. Kanna peal oleva spiraalpunitise tööproov

11. Võru peal oleva spiraalpunitise tööproov

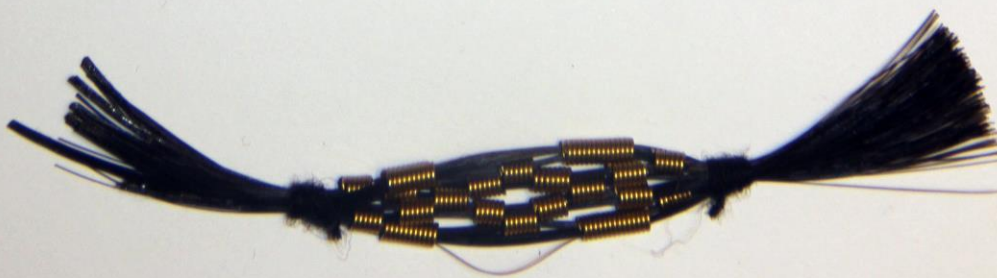
12. Võru all servas oleva spiraalpunitise tööproov

13. Ristuvate jõhvidega pärjasaba tööproov

14. Peenema rombiline mustriiga pärjasaba tööproov

15. Jämedama rombiline mustriiga pärjasaba tööproov

16. Ristuvate jõhvidega pärjasaba
otsatuti tööproov

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ **Signe Rätsepso** _____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_____ **Rekonstruktsioon_Siksälä_naiste_peapärjast** _____

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____ **Ave Matsin ja Riina Rammo** _____,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 20.05.2014